

ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝ-
ΔΡΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ, ΤΗΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΝ,
ΤΑ ΘΗΗ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ.

Αί κατακτήσεις του μεγάλου Αλεξάνδρου θαυμασιώς επεν-
ήργησαν εις τὸ ἐμπόριον, τὴν φιλολογοίαν, τὰ ἥθη, καὶ τὴν
θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ συνέπειαν αὐτῶν ἠνεώχθη
μετ' οὐ πολὺ ἄμεσος συγκοινωνία πρὸς τὴν Ἰνδίαν, τὸ κέν-
τρον τῆς Ἀσίας, καὶ τὸ μεσημβρινὸν παράλιον τῆς Ἀφρι-
κῆς. Ἀμέτρος δ' ἐπεκταθεῖσαι αἱ τῶν Ἀσιανῶν καὶ Αἴ-
γυπτίων Ἑλλήνων ἐμπορικαὶ πράξεις ταχέως ἠλάττωσαν
τὸν σχετικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξιολογότητα τῶν τῆς Εὐ-
ρώπης Ἑλληνίδων πολιτειῶν καὶ συγχρόνως, ἡ στάσιμος
θέσις τούτων ἐφαίνετο παρακμὴ ὡς ἐκ τῆς ταχέως αὐξή-
σεως τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δυτικῆς Εὐρώ-
πης. Ἰκανὸν ἐμπόριον ἤρχισε νὰ ἐνεργῆται κατ' εὐθείαν
ὑπὸ ταύτης πρὸς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ἀποθήκας τῆς
Ἀνατολῆς, ἐξ οὗ πρότερον ἀπελάμβανον μεγάλα κέρδη οἱ
τῆς Εὐρώπης Ἕλληνες διὰ τῶν ἐμμέσων ὁδῶν του. Ἄμα
ἔφθασεν ἡ Ρώμη εἰς βαθμὴν τινα δυνάμεως, οἱ κάτοικοί
τῆς ἐμποροῦντο πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ
τῆς ὑπάρξεως πολιτικῶν σχέσεων μεταξύ Ρώμης καὶ Ρό-
δου ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῆς Χριστιανι-
κῆς ἐποχῆς. Ἀμφιβολία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι ὁ
μεταξὺ τῶν δύο πολιτειῶν σύνδεσμος ἀρχὴν ἔλαβεν ἐκ τῶν
συμπερὸντων τοῦ ἐμπορίου. Ἠνοήγοντο δὲ νέαι δρόμοι
ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, καθ' ὅσον αἱ ἄμεσοι συγκοινωνίαι
ἠλάττωνον τὴν δαπάνην τῆς μετακομιδῆς. Ἡ αὐξήσις τοῦ
ἐμπορίου κατέστησε τὴν παρατεταμένην ἐπιπερὸν ἀνασχολήμα
κυρίαρχοι καὶ ἐμποροὶ ἠναγκάζοντο νὰ θαλασσοπλοῦσιν ὑπὸ
τὴν προστασίαν κραταιῶν πολιτειῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς
περιουσίας των ἀπὸ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς. Αἱ μεταβολαὶ
δὲ αὐταὶ εἰς τὰ τοῦ ἐμπορίου ἀπέβησαν κατὰ πάντα τρό-
πον ἐπιζήμιοι εἰς τὰς μικρὰς δημοκρατίας τῆς Εὐρωπαϊ-
κῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Αλεξάνδρεια καὶ ἡ Ρόδος ταχέως
κατέλαβον τὴν θέσιν, ἧτις κατέχευτο ποτε ὑπὸ τῆς Κερῖ-
νου καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ φιλολογία παντὸς λαοῦ εἶναι τόσον σφιγκτὰ συνδε-
δεμένη μετὰ τῶν τοπικῶν περιστάσεων, αἰτινες ἐπενερ-
γοῦσιν εἰς τὴν ἀνατροπὴν, τὴν φιλοκαλίαν, καὶ τὰ ἥθη,
ὥστε δὲν δύναται ποτε νὰ μεταφυτευθῆ χωρὶς νὰ ὑποπέσῃ
εἰς σημαντικὴν ἀλλοίωσιν. Οὐδὲν ἄρα θαῦμα ὅτι ἡ φι-
λολογία τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπικρατείας
των εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπέφερε μεγάλην τινὰ μεταβολήν· ἀλλὰ
φαίνεται τῶντοι ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐξάθη
πάντα βλαβερὰ εἰς ὅλας τὰς ἰδιαιτέρας καλλιὰς τῆς.
Εἶναι δ' ἐνταυτῷ παράδοξον, ὅτι τῶν ὀλίγων ἐνησχολή-
θησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν γνώσεων, ὅσας κα-
τεῖχον τὰ Ἀσιατικὰ ἔθνη. Ἡ θέσις καὶ τὰ συμφέροντα
τῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου Ἑλλήνων πολλοὺς ἀναμ-

φιδῶς ἠνάγκαζον νὰ μανθάνωσι τὰς γλώσσας τῶν χω-
ρῶν ὅπου κατόκου, καὶ ἡ φιλολογία τῆς Ἀνατολῆς ἐξετί-
θετο εἰς τὴν ἔρευνάν των. Ὀλίγον ὁμως φαίνεται ὅτι ὠφε-
λήθησαν ἐκ τούτων τῶν πλεονεκτημάτων. Ἀκόμη καὶ
κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν μικρὰς προσθήκας
ἔκαμαν εἰς τὰς εἰδήσεις, τὰς ἤδη συνηθροισμένας ὑπὸ τοῦ
Ἡροδότου, τοῦ Κτησίου, καὶ τοῦ Ξενοφῶντος· διὰ τῆς ὑπερ-
οπτικῆς δὲ ταύτης ἀμελείας τῶν ξένων γραμμάτων ἐγει-
ναν αἷτιοι τοῦ νὰ στερηθῶσιν οἱ νεώτεροι παντὸς ὑπομνή-
ματος τῶν κραταιῶν καὶ πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ἅτινα ἤκ-
μαζον ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς ἦτον εἰς βάρβαρον κατάστασιν. Ἀ-
οὶ Μακεδόνες ἢ οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν ἱστορίαν
καὶ φιλολογοίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς περιφρονήσεως, ὅσην
ἔδειξαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ὑπομνήματα τῶν Φοινίκων, Περ-
σῶν, καὶ Αἰγυπτίων, πιθανὸν ὅτι ὀλίγα μόνον λείψανα τῆς
μεταγενεστέρας Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἤθελαν φθάσει μέχρις
ἡμῶν. Εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν οἱ Ἄραβες, ὑποτάξαντες
τοὺς Σύρους καὶ Αἰγυπτίους Ἕλληνας, παρημέλησαν τὴν
γλώσσαν καὶ τὴν φιλολογοίαν των, τὰ ἀποτελέσματα ται-
αύτης διαγωγῆς ἐγέναν αὐστηρῶς ἐπαισθητά.

Τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν, καὶ τῶν βασιλέων
τῆς Περγᾶμου ἡ μεγαλοδωρία ταχέως ἔκαμε τὰς πρωτευ-
ούσας των ν' ἀμαυρώσωσι τὴν φιλολογικὴν δόξαν τῶν πό-
λεων τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἔξοχοι ἄνδρες τῆς Εὐρώπης ἐζή-
τουσαν τὴν τύχην αὐτῶν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· ἀλλ' ἐνῶ μετε-
φύτευον τὴν ἰδίαν αὐτῶν μεγαλοφυΐαν, ἠδυνάτουσαν νὰ με-
ταφυτεύωσι καὶ τὰς περιστάσεις, αἰτινες ἐδημιούργησαν
καὶ ἔθρεψαν αὐτήν. Ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ, ἡ Ἑλλη-
νικὴ φιλολογία ἀπόλεσε τὸν ἰδιαιτέρον ἐθνικὸν χαρακτήρα
τῆς· καὶ ἡ ἔξοχος, θαυμαστὴ ἐκείνη ἀφέλεια εἰς τὸν εἰ-
κομισμὸν τῆς φύσεως, ἧτις ἦτο θέληματρον καὶ χαρακτηρι-
στικὸν τῆς ἀρχαιοτέρας ἡλικίας τῆς, δὲν μετώκησε ποτέ.
Ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι μάλιστα τὸ κυριώτερον σημεῖον, τὸ
διακρίνον τὴν φιλολογοίαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Μακεδονικῆς
περιόδου· ἦτο δὲ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς διαφοροῦ θέσεως
τῶν λογίων ἀνδρῶν. Μεταξὺ τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Ἀλε-
ξανδρείᾳ Ἑλλήνων, αἱ γνώσεις ἦσαν περιορισμέναι εἰς τὰς
ἀνωτέρας τάξεις, καὶ τὰ φιλολογικὰ προϊόντα διευθύνοντο
εἰς δημόσιον τὰ μέγιστα δισκορπισμένον καὶ ἀνόμιον εἰς
πολλὰς κλίσεις καὶ ἕξεις. Οἱ συγγραφεῖς δὲ, οἱ ἀποτει-
νόμενοι εἰς τοιοῦταν δημόσιον, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποφυγω-
σιν ἀοριστίαν ἐκφράσεως περὶ τινῶν ὑποθέσεων, καὶ τινὰ
ἐπιτετηθευμένην ἀπόκρυφον βαθύτητα περὶ ἄλλων. Ἡ μά-
θησις καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον μὲν ἠδύναντο νὰ συντεί-
νωσιν εἰς ὑποστήριξιν φιλολογικοῦ κλέους, σπουδαίως ἐκαλ-
λιεργοῦντο καὶ ἐνησχολοῦντο ἐπιτυχῶς· ἀλλὰ βαθὺ αἰσθημα,
θερμὸς ἐνθουσιασμός, καὶ ἀπλοικὴ ἀλήθεια, ἦσαν ἐκ τῆς
φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀδύνατα.

Τὸ σύστημα τῆς κοινωνίας ἐν ταῖς ἐλευθέραις πολιτει-
αῖς τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολλὰ διαφορετικὸν κατὰ τοὺς ἀρ-
χαιοτέρους χρόνους. Ἡ φιλολογία καὶ αἱ ἐλευθέριοι τέχναι

ἀπετέλουν τότε μέρος τῆς συνήθους ἀνατροφῆς καὶ τοῦ κοινοῦ βίου παντὸς πολίτου· ἐπομένως, ἦσαν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τὴν ἐπιβρῶν τῆς δημοσίας ὑπόληψως, καὶ ἐλάμβανον τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ὅπερ ἀντανέκλων ἐκ τοῦ κατόπτρου τῆς μεγαλοφύας. Τὰ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης ἀποτελέσματα τοῦ δημοτικοῦ τούτου χαρακτῆρος εἶναι πρόδηλα, καὶ ὡς ἐξ αὐτῶν ὅλα τὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς εὐτυχεστέρας ἡμέρας τῆς, εἶναι ἀπληλαγμένα παντὸς εἶδους ἐπιτηδεύσεως καὶ ὑπερβολῆς. Ὅσα φυσικώτερον ἦτο προϊόν τι, ὅπερ ἐμελλε νὰ προσφερθῆ εἰς τὴν προσοχὴν τοῦ δημοσίου, τόσον ἰκανώτεροι ἤθελον εἶσθαι νὰ ἐκτιμῆσθαι τὴν ἀξίαν του, καὶ τόσον βαβαιώτερος ἤθελον εἶσθαι ὁ ἔπαινός των· ἀλλ' ἐνταυτῶ, ὅσα μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένη τοῦ χυδαίου ἦτον ἡ ἔκφρασις τῆς φύσεως, τόσον ἀνώτερος ἤθελον εἶσθαι ὁ βαθμὸς τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ.

Μ' ὅλα ταῦτα, ὁ μετὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων ἐβοήθησε τὴν πρόδον αὐτῶν εἰς τὰς μαθηματικὰς καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις· ἀλλ' ἡ ἀστρολογία ἦτον ὁ μόνος νέος τῆς ἐπιστήμης κλάδος, ὁ προστεθεὶς ὑπὸ τῶν ἀνατολικῶν σπουδῶν των εἰς τὴν ἐπιπράτειαν τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας. Ἀφοῦ ὁ Βηρωσσὸς εἰσήγαγε τὴν ἀστρολογίαν εἰς τὴν Κω, ἐξετείνετο εἰς τὴν Εὐρώπην μετ' ἀκατανοήτου ταχύτητος. Μετ' οὐ πολὺ ἐπενηργήσεν ἰσχυρῶς εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ἀνωτέρων κλάσεων, αἵτινες φύσει ἐκλινον εἰς τὴν περὶ τοῦ πεπρωμένου πίστιν, καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν τοῦ ἰδιαίτερου καὶ δημοσίου χαρακτῆρος τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐξηπλώθη ἐτι ἀγυρικώτερον μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων· ἀντίστατο δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεθ' οὐ πολὺν χρόνον ἠγωνίζετο νὰ συμμαχήσῃ, καὶ τῶντι ἐξερρίζωθη μόνον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἐν ὅσῳ διετήρουν τὰ ἐθνικὰ ἔθιμα καὶ τὰ θρησκευτικὰ των αἰσθήματα, ἐπροσπάθουν νὰ κωλύωσι τὴν πρόδον ἐπιστήμης τόσον ὀλεθρίας εἰς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν δημοσίαν ἀρετὴν· ἀλλὰ περιελάμβανε δοξασίας, αἵτινες ταχέως εὗρισκον ὁπαδοὺς. Ἐπὶ τῶν Καισάρων, γενικῶς ἐπίστευον εἰς τὴν ἀστρολογίαν, καὶ μετήρχοντο αὐτὴν τὰ μέγιστα.

Ἡ γενικὴ διαφθορὰ τῶν ἠθῶν, ἡ προσελθούσα ἐκ τῶν Μακεδονικῶν κατακτήσεων, ἦτον ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῆς ἀπανταχοῦ νέας θέσεως τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἐπισεσωρευμένοι θησαυροὶ τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, αἵτινες συνεποσύντο εἰς ἐβδομήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα ἑκατομμύρια Λιτρῶν Στερλινῶν, ἐξεδόθησαν αἴφνης εἰς γενικὴν κυκλοφορίαν. Οἱ Ἕλληνες γενικῶς ἐπλούτησαν, καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοσάκις εἶχε μεταβληθῆν, ὡς ἡ δημοσία ὑπόληψις ἔπαυσε τοῦ ἐνεργεῖν ἀμεσῶν τινα ἐπιβρῶν ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἐπιμιξία τῶν Μακεδόνων, Ἑλλήνων, καὶ ἐγγχωρίων, εἰς τὰς κατακτηθείσας τῆς Ἀνατολῆς χώρας, ἦτο πολὺ ἀτελής, καὶ γενικῶς συνί-

στων χωριστὰς κλάσεις τῆς κοινωνίας· τοῦτο δὲ καὶ μόνον συνέτεινεν εἰς ἀδυνατίαν τῶν αἰσθημάτων τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, ἅτινα εἶναι τὰ ἰσχυρότερα προφυλακτικὰ τῆς ἀρετῆς. Δύσκολον εἶναι νὰ φαντασθῶμεν κατὰστασιν κοινωνίας τοσοῦτον ἄμοιρον ἠθικῆς χαλινώσεως, ὅσον ἐκείνη, ἐν ἣ ἔζων οἱ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες. Ἡ δημοσία ὑπόληψις οὐδὲ κἂν εἰς ἐξωτερικόν τι σέβας πρὸς τὴν ἀρετὴν ἴσχυε νὰ παρρακινήσῃ τοὺς ἀνθρώπους· στρατηγικαὶ ἀρεταί, διανοητικὰ προτερήματα, καὶ φιλολογικὴ ὑπεροχὴ, ἦσαν οἱ εὐθεῖς δρόμοι εἰς τὰς τιμὰς καὶ εἰς τὰ πλοῦτη· ἡ τιμιότης καὶ ἡ ἀρετὴ ἦσαν δευτέρου βαθμοῦ ποιότητες. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ἡ τὰς κοινωνίας, ὅπου μία τις κλάσις γίνεται ἡ κρατούσα, σχηματίζεται συνθηματικὸς τις χαρακτῆρ, ὅποιον ἡ χρεία ἤθελε καλέσειν, ὡς τὸ κριτήριον καὶ ὁ γνώμων τοῦ τιμίου ἀνδρός· εἶναι δὲ συνήθως πολὺ διαφορετικὸς τῶντι ἀπὸ τὸν πραγματικῶς ἀναγκαῖον εἰς σύστασιν ἐναρέτου ἢ καὶ τιμίου πολίτου.

Ὡς δὲ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους Ἕλληνας, πολλάκις ἐξαφνα, καὶ τῶντι κατὰ συγκυρίαν, ἐπροβιβάζοντο εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν ἐν ταῖς Ἀσιατικαῖς αὐλαῖς ἕνεκα ποιότητων, αἵτινες εἶχον καλλιεργηθῆ μόνον ὡς μέσα τοῦ πορίζεσθαι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα. Ὅθεν οὐδόλως εἶναι θαυμαστὸν, ὅτι πλοῦτος καὶ δύναμις, τοιουτοτρόπως ἀποκτώμενα, ἐφθείροντο εἰς τρυφὰς, καὶ ἠσωτεύοντο εἰς τὴν θεραπείαν ἀνόμων παθῶν. Πλὴν, μ' ὅλα τὰ παράπυνα, ὅσα δικαιοτάτα ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία κατὰ τῆς τρυφῆς, τῆς ἀνθρωπείας, τῆς πλεονεξίας, καὶ τῆς ἀκολασίας τῶν Ἑλλήνων, φαίνεται ἀληθῶς ἐκπληκτικὸν ὅτι ὁ ἐθνικὸς χαρακτῆρ ἀντέστη τόσον δραστηρίως εἰς τὰ κραταιὰ μέσα, τὰ ἐνεργοῦντα πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὀλέθρου του. Οὐδέποτε ὑπῆρξε λαὸς τόσῃν ἔχων ἄδειαν νὰ θεραπεύῃ ὅλα τὰ πάθη του. Ἐν διαστήματι διακοσίων πενήκοντα ἐτῶν, οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ κρατοῦντες ἐν Ἀσίᾳ· ἡ φθαρτικὴ δ' ἐπιβρῶν τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἐξετάθη ἐφ' ὅλον τὸ σύστημα τῆς κοινωνίας, εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ὡς καὶ εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐγκτήσεις των. Ἡ ἱστορία τῆς Ἀρχαῖκῆς συμπολιτείας, καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἄγιδος καὶ Κλεομένους ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς ἀρχαίους θεσμούς τῆς Σπάρτης, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ δημοσία καὶ ἡ μερικὴ ἀρετὴ ἐθαυμάζοντο εἰσέτι καὶ ἐξετιμῶντο ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων. Οἱ Ῥωμαῖοι, αἵτινες τρανώτερον παντὸς ἄλλου κατέκρινον καὶ ἐσατύριζον τὰς κακοθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐφάνησαν πολὺ ὀλιγώτερον ἰκανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰ δειλάσματα τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεως· καὶ ἐν διαστήματι μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, ἡ ἐξαχρείωσις των μεγάλως ὑπερέβη τὴν διαφθορὰν τῶν Ἑλλήνων. Τὸν αὐστηρὸν τόνον, μεθ' οὗ ὁ Πολύβιος ἐξελέγχει τὰς κακοθείας τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ, πρέπει πάντοτε ν' ἀντιπαρβάλλωμεν πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς Ῥωμαϊκῆς μοχθηρίας τὴν εἰς τὰς σελίδας τοῦ Σουετονίου καὶ Τακίτου, ὥστε νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἰδέαν περὶ τῆς τῶν δύο ἔθνῶν ἠθικῆς θέσεως. Οἱ μὲν Ἕλληνες παρέχουσι